

Pritz Pál

Kun Béla után – Horthy Miklós előtt

Magyarország és az antant 1919 nyarán

„A mai nap folyamán – tájékoztatja Kun Béla augusztus elsején Vlagyimir Iljics Lenint – Budapesten egy jobboldali szocialista kormány alakult, amelyben a diktatúrát ellenző szakszervezeti vezérek és a diktatúrában részt vett jobboldali szakszervezeti vezetők foglalnak helyet. Ezt a fordulatot részint hadseregünk bomlása, részint magának a munkásságnak diktatúraellenes magatartása okozta. Mikor ez történt, a helyzet olyan volt, hogy mindenféle harc a hamisítatlan, de sajnos vizenyős diktatúra fenntartásáért hiábavaló lett volna.”¹

2010 Magyarországon vélhetőleg nem sokan vannak azon a véleményen, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság vizenyős diktatúra lett volna. Ám bármilyen is volt ez a diktatúra, egy bizonyos: Magyarország 133 napon volt vezetője a bukás pillanatában véleményével teljes mértékben belesimul abba a magyar gondolkodási folyamatba, amelynek olyannyira jellemző sajátossága a belső okok mérhetetlen túlrájolása, a sorsunknak többnyire alaposan befolyásoló, gyakorta eldöntő külső tényezők lebecsülése, nem ritkán figyelmen kívül hagyása.²

Szakmai körökben ennek az ismerete – szerencsére – evidencia, ám azt a rendelkezésünkre álló jeles monográfiák, összefoglalások, tehát eredmények birtokában sem állíthatjuk, hogy a 20. századi magyar história sorsfordító időszakairól (így jelesen a mostani tanácskozásunk tárgyát képező 1918–1920 hónapjairól), azok minden lényeges vonatkozásáról konszenzuális, a további munkák által használt eredményekkel büszkélkedhetnénk.

Tanulmányomban főleg az augusztus eleji napok történéseivel kívánok foglalkozni.

*

A nagy háború megnyerésével az antant hatalmaknak ugyan sikerült a rettegett német nagyhatalmat – átmenetileg – legyőzniük, az Osztrák-Magyar Monarchia sírba tételével a történelmi Magyarországot pedig végleg kiiktatniuk 1867-től társnemzetként birtokolt nagyhatalmi pozíciójából, ám az antantnak már 1918 őszén sem futotta erejéből, hogy megszállja az országot, a helyzetet eredményes tavaszi hadjáratával alaposan megváltoztató Tanácsköztársasággal szemben pedig csak hírhedt, csalárd június 7-i és 13-i ígéreteivel lehetett eredményes.

¹ PIL 500. f. 12. csop. 10. ö.e. – Idézi Hajdu Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság. Kossuth, Budapest, 1969. 354.

² Kun Béla természetesen az első pillanattól tisztában volt a nemzetközi körülmények óriási jelentőségével. Ezért lesz külügyi népbiztos, s ezért mondja majd a Budapesti Munkás- és Katonatanács április 19-i ülésén tartott nevezetes beszédében: „Hangsúlyoztuk és hangsúlyozzuk, hogy mi a Magyarországi Tanácsköztársaság sorsát a nemzetközi proletárforradalomra alapítottuk.” Többek közötti idézi: Hajdu: i.m. 52.

Az augusztus elsején Peidl Gyula szakszervezeti vezető elnökletével hivatalba lépett kormány tevékenysége kapcsán szokásos azt írni, hogy ez az adminisztráció viharos sebességgel számolta fel a Tanácsköztársaság intézkedéseit, a dolgozó nép szempontjából vívmányait. Ezt a kormányt történeti köztudatunk a szakszervezeti jelzővel látta el. A trianoni békeszerződés történetét feldolgozó mai standard, magyar nyelven már három kiadást megélt, több idegen nyelven is olvasható munka szerint „azok a szociáldemokraták alakítottak kormányt, akik a proletárdiktatúra idején nem vagy alig kompromittálódtak.”³ A Tanácsköztársaság történetét hatalmas forrásanyag alapján, széles nemzetközi kitekintéssel feldolgozó 1969-es monográfia szerzője Peidl Gyulát érintően csípősen jegyzi meg, hogy még kormányának tagjait sem állíhatta össze.⁴

Az összesen 11 tagú testületből hét szakszervezeti vezető⁵ mellett Ágoston Péter, Dovcsák Antal, Garbai Sándor és Haubrich József személyében négy volt népbiztos birtokolt tárcát.⁶ Mégis a Tanácsköztársasággal, illetve immáron csupán emlékével ellenszenvező korabeli közvéleménynek az új kabinetben álbolsevik kormányt gyanító nézetéről⁷ azt kell mondanunk, hogy az nem tartozott a legnagyobb tévedései közé.

Az elbukó rendszernek volt még annyi ereje, hogy olyan kormányt állítson össze, amelyben némi esély látszott valamiféle folytonosság megőrzésére. A magyarországi fejleményeket mintegy háromnegyed esztendeje közlő Louis Franchet d'Esperey tábornok Georges Benjamin Clemenceau-hoz és Fernand Foch-hoz intézett augusztus 4-i táviratában „budapesti új szocialista kormány”-ról tájékoztat.⁸

Ezekben a napokban a magyar fővárosban az antantnak immáron egyetlen képviselője maradt az olasz katonai missziót irányító Guido Romanelli alezredes személyében, aki értelemszerűen legalább annyira (ha nem jobban) ügyelt az olasz érdekekre, mint az antant általános képviselőjére. A győztesek közötti érdekellentéteket alaposan ismerő Franchet d'Esperey is Romanellin keresztül kap tájékoztatást, érkezik hozzá az új kormány levele. Ebben „egy július 25-én kelt bécsi egyezményről van szó”, amelynél „csak Olaszország és Anglia képviseltette magát”, ezért a tábornok azt sürgeti, hogy „haladéktalanul” francia misszió érkezzen Budapestre, az események figyelemmel kísérésére és a „cselszövések” kijátszására.

Romanelli természetesen első helyen a békekonferencia elnökét, Clemenceaut tájékoztatta a budapesti fordulatról. Ebben a jelentésben nincs szó bécsi egyezményről. Az itteni fogalmazás szerint az új kormány „elfogadja a szövetséges hatalmak javaslatait, úgy, ahogyan azokat Borghese herceg, Olaszország meghatalmazott diplomáciai képviselője és Cuninghame ezredes, a bécsi angol katonai misszió vezetője július 25-én megfogalmazta.”

A távirat szerint a Peidl-kormány Romanellit azzal bízta meg, hogy „a szemben álló hadseregek parancsnokainak fegyverszüneti javaslatot adjon át.” (Eredeti kiemelés – P.P.) A „szemben álló hadseregek parancsnokai” szövegrész minden bizonnyal elírás. A

³ Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. Harmadik, bővített kiadás. Osiris, Budapest. 2007, 115.

⁴ Hajdu: i.m. 354.

⁵ Knaller Győző, Knittelhoffer Ferenc, Miákits Ferenc, Peyer Károly, Szabó Imre, Takács József

⁶ A Svájcból elkésve érkező Garami Ernőt egyik kategóriába sem lehet beilleszteni,

⁷ Gratz Gusztáv: A forradalmak kora. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1935, 227.

⁸ Francia Diplomácia Iratok a Kárpát-medence történetéről. Trianon. 1919-1920. Összeállította és szerkesztette: Ádám Magda és Ormos Mária. Akadémiai, Budapest. 2004. (A továbbiakban: FDI II.) 5. sz.

Peidl-kormányt akkoron egyetlen hadsereg, a román fenyegette, annak a megállítására lett volna elemei érdeke. Ez ellenben nem sikerült. Az ügybuzgó olasz alezredes – értelemszerű változtatásokkal — ennek a táviratnak a szövegét küldte meg Franchet d'Esperey-n túl a román és a szerb főhadiszállásra, ellenben a román hatóságok magát a fegyverszüneti kérelmet napokig még át sem vették. Nehogy bármi is akadályozza nagy tervüket: a magyar főváros megszállását.⁹

A távirat szerint a magyar kormány a fegyverszüneti vonalat a román hadsereg számára a Tiszánál javasolta megállapítani.¹⁰

A békekonferencia elnöke másnap tanácskozta meg az új helyzetet Arthur James Balfour angol, Stephen Pichon francia, Tommaso Tittoni olasz külügyminiszter, Frank Lyon Polk amerikai küldött, Japán párizsi nagykövete, Macui Keisiró¹¹ és Foch hadügyminiszter társaságában.¹²

Miután a távirat felolvastatott, Tittoni olasz külügyminiszter joggal utal arra, hogy „valami félreértés van a szövetséges hatalmak javaslatainak elfogadását illetően.” További szavai azonban alaposan elmaszatolják az előző napok történéseit, a Bécsben Böhm Vilmos és az angol, illetve olasz képviselő között lefolytatott megbeszélések értelmét és tartalmát, amikor úgy állítja be a történéseket, mintha a bécsi magyar követ lett volna a főszereplő, Borghese és Cuninghame pedig mintegy postaládaként működtek volna, akik csupán meghallgatták az ajánlatot: „ha megállítják a románokat, akkor a közvéleményt jobban képviselő kormányt tudnának alakítani.”¹³

Az angol külügyminiszter, Balfour is a bécsi állítólagos megállapodást cáfolandó „legelső” helyen és „nagyon határozottan” leszögezi, hogy a Legfelső Tanács „semmilyen javaslattal nem állt elő.”

A színjátékban a „Tigris”, Clemenceau sem röstell résztvenni, és megkérdi: „a terv Böhmtől származik?” – attól a Böhmtől (tegyük hozzá), akit a tanácskozás vége táján az elnök nem éppen megalapozottan, ám (ki tudja honnan származó ellenszenve okán) annál több elfogultsággal egyszerűen semmirekellőnek mondja.¹⁴

Az olasz külügyminiszter a történetet az antant számára drámaira hangszerelve ismétli meg mondókáját: „Elővigyázatosnak kell lennünk, nehogy a szövetségeseket ismét félrevezessék!” Mondja ő annak a testületnek a tagjaként, amelynek elnöke – amint az szintén felettébb ismert – oly csalárd módon ígért meghívást a békekonferenciára Kun Béla Magyarországnak.

⁹ FDI II. köt. 3. sz. irat „A” melléklete. Szabó Mária: A Romanelli-misszió La missione di Romanelli. Mundus, Budapest., 65. Szabó Mária egyben közli a távirat Hadtörténelmi Levéltárban őrzött korabeli magyar fordítását. Uo.

¹⁰ FDI II. köt. 3. sz. irat „A” melléklete.

¹¹ Az FDI II. kötet névmutatója sem mond többet, csak azt, hogy „Macui”. A teljes névről (angolos átírásban Keishiro MATSUI), valamint arról, hogy az illető Japán párizsi nagykövete ekkor, Wintermantel Péter volt szíves tájékoztatni, amiért ezúton mondok köszönetet.

¹² A tanácskozás korábbi ismertetésére-elemzésére Kirschner Béla: A „szakszervezeti kormány” hat napja. 1919. Kossuth, Budapest. 1968, 173-175. (Ő az amerikai diplomáciai sorozat alapján dolgozott. - Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919. The Paris Peace Conference vol. I-XIII. Washington 1942-1947.; VII. köt. 480-483.) Ormos Mária: Padovától Trianonig 1918-1920. Kossuth, Budapest., 1983, 331-332.

¹³ FDI II. 3. sz., 4. o.

¹⁴ „Ezt a Böhmt én semmire sem tartom” – Uo. 6. o.

Ennek a dramaturgiának a jegyében Tittoni az angol külügyminiszternek a románokat „a számukra eredetileg kijelölt vonal mögé” parancsolni akaró indítványát elgáncsolandó is a magyarok kitalált infámiájával érvel: „ha a magyarok újfent rászedik a szövetségeseket, akkor bánni fogjuk, hogy a románok visszavonultak.”

A Tanácsban – ahol egyfelől már jogos elégedettség uralkodott, hiszen a legfőbb ellenfél Németországgal júniusban tető alá hozták a békeszerződést, másfelől ellenben indulatosak voltak, hogy miért nem történhetett ez meg a jóval gyengébb Magyarországgal – olyan magyarellenés hangulat terjengett, hogy az efféle valótlanságokat minden további nélkül lehetett dagasztani.

Ezt használják ki a franciák, akik természetesen nem született magyarellenések, ám helyzetük és aspirációjuk akkortájt annál inkább azzá tette őket. Míg az USA alapvetően azzal volt elfoglalva, hogy gigantikusra növekedett gazdasági hatalmának megfelelő politikai pozíciót alakítson ki a maga számára a világban, s ehhez legjobb eszköznek a legyőzöttekkel szembeni méltányos magatartás tűnt, amit a békekonferencián nem tudván érvényesíteni júniustól már éppen visszavonulóban volt, míg Nagy-Britannia első helyen világméretű gyarmatbirodalma konszolidálásának gondjaival lévén elfoglalva szintén nem csekély ingerültséggel figyelte a franciák politizálását, addig a franciák számára úgy maradt fő érvényesülési terepnek Európa, hogy két nagy szövetségesük kellemetlenkedésein túlmenően tapasztalniuk kellett a megcsónkított győzelme felett kesergő Olaszország Duna-medencei manővereit, hiszen Róma számára érdemben „csupán” ez a térség kínálkozott nagyhatalmi mozgástérként.

Mindezek alapján érthetjük meg Pichonnak a románok támadását – minden történeti logikát megcsúfolva – legalizáló érvelését. E szerint a szegény románok számára (a konkrétan meg nem mondott, ám minden bizonnyal november 13-i) „fegyverszünetben” „védhetetlen” vonalat jelöltek ki. Azt ők mégis végrehajtották, „mire megtámadták őket.” A románok erre a Tiszáig vonultak előre, „hogy ezt a támadást visszaverjék. Így aztán minden bizonnyal igazságtalan volna, ha ezen új vonal föladására szólítanánk fel őket.” Ezek után már oktalanul csodálkoznánk azon, hogy – úgymond – „pontosan a magyarok sértették meg a fegyverszünet legfontosabb cikkelyeit, amikor a megengedettnél nagyobb számú hadsereget tartottak fegyverben.”

Pichon érvelésének ferdesége messze nem új keletű. A belgrádi konvenció¹⁵ elleni párizsi hangulatkeltésnek már novemberben ő volt az egyik fontos tényezője. Miniszterelnökét valamikor november végén¹⁶ arról igyekezett meggyőzni, hogy Franchet d'Esperey „egy állítólagos magyar állam” küldötteivel írt alá fegyverszüneti egyezményt. A durva beállításnak a békekötés hiánya az oka, azért „állítólagos” a magyar állam, mert „nem képezte a szövetségesek elismerésének tárgyát, és nemzetközileg nem létezik”.

„Az így megkötött fegyverszünetet azonnal meg kellett volna semmisíteni – mennydörög tovább –, mivel a francia tábornoknak semmilyen jogcíme nem volt arra, hogy a szövetségesek minden határozatán kívül elismerjen egy új államot és tárgyaljon

¹⁵ A belgrádi egyezmény valójában katonai konvenció volt, hiszen magát az egész (volt, immáron már nem is létező) Monarchiával megkötött fegyverszüneti egyezményt tíz nappal korábban, november 3-án kötötték meg Padovában. A két megállapodás közötti tényleges kapcsolat 1919 nyarán a francia fél számára azért teljesen lényegtelen, mert Ausztriával már semmi alapvető vitájuk nem volt.

¹⁶ A külügyminiszter álláspontját Clemenceau egy december 1-i táviratában hozta d'Esperey tudomására, érveit ebből a dokumentumból ismerjük. Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről. 1918-1919. Összeállította és szerkesztette Ádám Magda és Ormos Mária. (A továbbiakban: FDI I.) Akadémiai, Budapest. 1999, 25. sz.

vele. Ám – mondja megenyhülten – gyakorlati megfontolásból, valamint azért, hogy az újabb bonyodalmakat és nehézségeket el lehessen kerülni, a minisztérium jogásza úgy látja az okmányt: anélkül, hogy szabályos fegyverszünetnek ismernénk el, a de facto főnálló helyi hatalommal kötött megegyezésnek lehetne tekinteni, és minden pontját végrehajtani, amennyiben azok nem ellentétesek a november 3-án megkötött szabályos fegyverszünettel.”¹⁷

Vajon miért lett volna – az említett nagy „bűnökön” túl „szabálytalan”, a valójában nagyon is precízen kimunkált szöveg, amelynek jellegéről maga vádaskodó nem hajlandó tudomásul venni, ami már a címében is benne foglaltatik? „Convention militair”, tehát katonai konvenció, vagyis a páduai alapszerződés katonai vonatkozásainak precizírozása Magyarországra, annak is keleti, déli határaitra. A nevezetes 17. cikkely ebben a fő bűnös, a Károlyi-kormány pillanatnyi sikere, amely a demarkációs vonalon túl helyén hagyja a magyar adminisztrációt.¹⁸ Ezért mondja, hogy „maga a fegyverszünet szövege hibás”, hiszen – ismételjük – ez a magyar közigazgatást a demarkációs vonalon túl is életben hagyja. Kinek is? – „a magyar álkormányak”.

Majd ebben a stílusban beszél tovább Károlyi Mihály ellen, aki „erre a pontra hivatkozva menesztett magyar csapatokat Szlovákiába, amelyek szlovák területek dúltak föl, bebörtönözték a korábban a csehekkel együttműködő lakosokat, üldözték és lemészárolták a cseh hadsereg kisebb egységeit, amelyek a forradalom által elűzött magyar hatóságok kivonulása után szállták meg a szlovák területeket.” Aztán ez így megy még több ponton át, hogy az utolsó előtti pontban „elrendelje”: „szólítsa föl (ti. d’Esperey – P.P.) a tényleges magyar hatóságokat, haladéktalanul vonják ki csapataikat a szlovák területről, ahol – tekintettel a szövetséges megszállásra – semmiképpen sem maradhatnak.”¹⁹

Még ugyanezen a napon a megszidott főparancsnok egy másik táviratot is kapott miniszterelnökétől. Ez a lényegét jóval rövidebben és a durva kirohanásokat mellőzve ismétli meg.

E szerint az egyezménynek nevezett belgrádi konvenció „a helyi hatóságokkal katonai szempontból létrejött tényszerű szabályozásnak tekintendő.” Megismétli, hogy „a magyar kormány nemzetközi szempontból nem létezik”, ezért a „vele való kapcsolatainkat csakis egy helyi hatalommal való tényleges kapcsolatoknak tekinthetjük.” Majd befejezésként „mindenképpen” óvatosságra szólítja fel a főparancsnokot „a magyar kormány meg-megújuló kísérleteivel szemben”, mert azok célja, hogy „a szövetségesek által elismertnek tüntesse föl magát, és ezt használja föl,

¹⁷ Az ordító elfogultság még világosabbá válik, ha párhuzamot vonunk a „szabályos”-nak mondott padovai megállapodással, ahol „csupán” az az alaki hiba nem zavarta Pichon urat, hogy ekkor már az Osztrák-Magyar Monarchia nem létezett. Nem csupán nemzetközi jogi értelemben, hanem a valóságban sem. Mivel azonban Párizsnak érdeke volt a megállapodás, ezért ezen az „apró” tényen túltették magukat. Most ellenben elsősorban Budapestnek volt szüksége a megállapodásra, a kis szövetségesei érdekeire ügyelő Párizsnak jóval kevésbé. Ezért vált ki d’Esperey haragot.

¹⁸ „A kiürített területen kizárólag a rend fönntartásához elengedhetetlenül szükséges rendőri és csendőri alakulatok maradhatnak, valamint azok, amelyek a vasútvonalak biztonságára felügyelnek.” – Uo. 9. sz., 16. o.

¹⁹ Uo. 25. sz. – Az utolsó pont szerint Pichon „ezen intézkedésekről közleményben tájékoztatja a Cseh-Szlovák Köztársaság kormányát.” Vélhetőleg tehát az egész szöveg durva hangvétele Prágának címzett kompliment volt.

hogy kihúzza magát a felelősség alól, amely Magyarországot a jelenlegi háborúban terheli, s elnyomja a magyar igában tartott nemzeteket.”²⁰

A belgrádi konvenció – ismeretesen – hat gyalogos- és két lovashadosztály fenntartását engedélyezte.²¹ Mivel a hadosztályok feltöltöttsége mindenkor különböző mértékű, ezért először azt kell leszögeznünk, hogy Belgrádban a magyar haderő létszámát egyáltalán nem határozták meg pontosan. Teljesen feltöltött hadosztályokkal kombinálva az *engedélyezett* magyar haderő maximum 50-60 ezer fő lehetett.²² Közismert tény, hogy a belgrádi konvenciót a polgári demokratikus forradalom nemhogy nem sértette meg, de még az engedélyezett létszámú rendfenntartó kontingenst sem töltötte fel, nem volt képes feltölteni. A konvenciót – mivel nem volt türelmük megvárni a békeszerződést, illetve a történelem könyörtelen természete ismerete alapján azt gondolván, az a biztos, amit már ténylegesen is birtokolnak – először saját szakállukra, majd az antant engedélyével az utódállamok sértették meg, a Tanácsköztársaság első hadjárata sikeres, a második sikertelen ellencsapás volt. A tisztai offenzíva összeomlása nyomán végképp értelmetlenségeket beszéltek Párizsban, ebben a sorsdöntő fontosságú testületben hazánk dolgában.

A győztes antant hatalmak, s így a franciák számos csatornán gyűjthettek magyarországi híreket. A Vörös Hadsereg románok elleni felvonulási terve is (közismerten) kellő időben birtokukba jutott. Böhm Vilmos írja visszaemlékezéseiben, döbbenet láttá július 23-án Bécsben Cuninghame íróasztalán ezeket a dokumentumokat.²³ Mégis azt állapíthatjuk meg, hogy Párizsban a Tanácsköztársaság bukása után, augusztus első napjaiban sem voltak tisztában a bukás tényleges mértékével, így azzal sem, hogy a budapesti kormánynak hadsereg helyett már csupán egy hadsereg-roncsa volt.

Ha pedig egy kicsit alaposabban odafigyelnek a Peidl-kormány vonalvezetésére, amelyet alapvetően befolyásolt a tévhit, hogy a Böhm Vilmossal Bécsben folytatott tárgyalásokon az elismerés feltételeként szereplő nevezetes nyolc pont²⁴ az antant hivatalos álláspontja lett volna, s ennek a tévhitnek a nevében Haubrich József hadügyminiszter augusztus 3-i, 4-i és 5-i rendeletei révén (semmit sem tudván a történelem természetéről) még a roncsoktól is megszabadul, leszereli maradék katonáit,²⁵ nos akkor teljesen megnyugodhattak volna, hogy a budapesti kormány nemhogy nem veszélyezteti az antant érdekeit, hanem olyan politikát folytat, amelyre hosszú távon is építeni lehet.

*

Clemenceau tehát most 1919 augusztus elején – korábbi nézetét feledve – minden történés origójának tekinti a korábban bírált egyezményt: „Semmi okunk újabb fegyverszünetről tárgyalni, amikor van már egy fegyverszünet.”

A historikus joggal kérdi: 1919 nyarán miért lesz oly fontos tényé ez az annak idején annyira nem szeretett megállapodás?

²⁰ Uo. 26. sz.

²¹ FDI I. 9. sz., 16. o.

²² A tények félreértése, hogy a magyar hadsereg akár 200 ezer fős lehetett. Hajdu: i.m. 135.

²³ Böhm Vilmos: Két forradalom tűzében. Gondolat, Budapest., 1990. (Reprint) 444.

²⁴ FDI I. köt. 175. sz. A kérdés szakirodalmi megközelítéseire: L. Nagy Zsuzsa: A párizsi békekonferencia és Magyarország. 1918-1919. Kossuth, Budapest, 1965, 209-220, Kirschner: i.m. 48-52, Ormos: i.m. 323-326, 328.

²⁵ Kirschner: i.m. 167-169.

Ha azt nézzük, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása nyomán Párizsban közismerten nagy volt az elképedés, s ebből következően a franciák olyannyira kiesnek addigi kezdeményező szerepükből, hogy az antant nevében Ian Christian Smuts tábornok személyében brit tábornok jön Budapestre tájékozódni, ha azt nézzük, hogy ez a katona nem egy alezredes a számtalan közül mint Fernand Vix volt, hanem egy birodalmi nagyság, a háborús kabinet egyik volt tagja,²⁶ ha azt nézzük, hogy Kun Béla diktatúrájának diadalmas tavaszi hadjáratához a kommunista világnézettől igencsak távol állókat is sikerült tevékeny együttműködésre megnyernie, ha azt nézzük, hogy a győzteseknek saját közvetlen katonai erejükből nem futja a vörös hatalom elleni intervencióra, ha azt nézzük, arra sincs kellő befolyásuk, hogy kis szövetségeseiket az egyébként azok által utált magyar állam elleni intervencióra sikerrel ösztönözzék – a cseh-szlovákok, a jugoszlávok csak komoly ellentételezés esetén indulnának meg –, egyedül a románok készek az akcióra, ők ellenben ezt úgy teszik, hogy messze túllépik az alárendelt szövetségéstől elvárható szerepet, számos lépésükkel úgy cselekszenek, mintha az antant nem is létezne, s ezzel a sértő engedetlenséggel szemben a békekonferenciának hónapokig nem sikerül az akaratát érvényre juttatnia, ha azt nézzük, hogy a magyarországi helyzet meglehetősen kaotikus, ha azt nézzük, hogy a nagyok mily sokszor mutatkoztak gyengének a magyarországi helyzetet illető nem kevés értesültségeik reális összefüggésekbe rendezésének, és ebből következően mily mértékben féltek (teljesen indokolatlanul) egy újabb magyarországi fordulatól²⁷ akkor vélhetőleg nem alaptalanul mondjuk, hogy a békekonferencia nagyjai szemében azért válik *szilárdnak vélt ponttá* a novemberi konvenció, mert (részben) arra építik fel a bukófélben lévő Tanácsköztársaság, majd az azt követő szocialista kormánnyal szembeni új politikájukat.

Ezt a politikát ugyanúgy nyilvánossá teszik, mint az attól merőben különböző korábit. A nagy különbség éppen nem az volt, hogy míg korábban Budapesttel az ultimátumok nyelvén társalogtak, most pedig „csak” nyilatkozatban szögezték le álláspontjukat, hanem sokkal inkább abban, hogy míg az ultimátumokkal szabtak bár bármily szörnyű árat, a meghajlást hajlandónak *látszottak* a kommunista rezsim elfogadásával honorálni, annak elgyengülése láttán ellenben azt tették világossá, hogy ez a hatalom semmiféle elismerésre nem számíthat.

A nyilatkozatnak formailag ugyan valóban nem volt címzettje²⁸, tartalmilag azonban senkinek nem lehetett semmiféle kétsége, hogy a célállomás Budapest volt.

Nem arról van szó, hogy a belgrádi konvencióra korábban nem hivatkoztak volna. Ott szerepel az a nevezetes június 7-i ultimátumban is. Ám akkor a novemberi konvencióra történő hivatkozásnak merőben más, „csupán” az volt az értelme, hogy a kommunista rezsim „vessen véget a cseh-szlovákok elleni támadásoknak”.²⁹ És a hangszerelés is megérdemel egy-két mondatot. A szöveg ugyanis nem követeléssel, hanem simogató kecségtetéssel kezdődik: „A szövetséges és társult kormányok rövidesen a párizsi békekonferencia elé kívánja idézni a magyar kormány képviselőit, hogy megismerjék

²⁶ Zeidler Miklós: A Smuts-misszió. (Kézirat)

²⁷ „Elővigyázatosnak kell lennünk, nehogy a szövetségeseket ismét félrevezessék!”- idéztük Tittoni óvását. Július 26-i tanácskozásukon Foch azzal riogat az azonnali kemény fellépésre, hogy most még van esélyük, „ám egy hónap múlva már minden bizonnyal nehezebb dolgunk lesz.” (FDI I. köt. 176. sz., 348. o.) Ugyanő augusztus 5-én: „Ha megengedjük a magyaroknak, hogy két lehetőség között válasszanak, egy harmadikkal fognak előhozakodni, ami aztán vég nélküli viták sorát indítja majd el.” (FDI II. köt. 8. sz., 25. o.), maga Clemenceau román megszállás bekövetkezte nyomán magyar nemzeti felkeléstől tart.

²⁸ Ormos: i.m. 325.

²⁹ FDI I. köt. 145. sz., 297. o.

Magyarország igazságos határaival kapcsolatos nézeteiket.” És íme, amikor végre van egy jóságos nagyhatalmi együttes, amely arra a jótéteményre készül, hogy igazságos határokkal ajándékozza meg hazánkat, akkor mit tesznek ezek a magyarok: „éppen most intéznek támadást a cseh-szlovákok ellen, és lerohanják Szlovákiát.”

E népség békétlenkedése nagyon érthetetlen. Hiszen ezalatt a Szövetséges és Társult hatalmak kinyilvánították szilárd akaratukat, hogy véget vetnek minden haszontalan (főlöské, hasztalan) ellenségeskedésnek, kétszer megállítván a Román Hadsereget, amely átlépte a fegyverszüneti majd a semleges zóna határát, és megakadályozván a (Román Hadsereget) abban, hogy folytassa menetelését Buda-Pestre, megállítván a Szerb és Francia Hadsereget Magyarország déli frontjánál.

Az antant Magyarország iránt tanúsított jóságának bemutatása valóban megindító lenne, ha nem tudnánk, hogy a dolgok merőben másként festettek, hiszen nemhogy megállították volna, hanem túrték, majd kimondottan ösztönözték a románok térfoglalását.³⁰

Mivel ismeretes módon Kun Béla az ultimátumra diplomatikusan megfoghatatlan választ adott, ezért június 13-án már itt volt az újabb ultimátum. Ez – jó néhány leegyszerűsítő szakirodalmi ábrázolással ellentétben – ugyan nem írja le a maga egészében konkrétan az ország végleges határait, ám csehszlovák és román vonatkozásban valóban megteszi. És ez volt a lényeg. Az a lényeg, amely felett a magyar közvélemény teljes mértékben elsiklott. Elsiklott, mert a kívánság-gondolkodásnak volt a rabja. Elsiklott, mert képtelen volt szembe nézni azzal a ténnyel, hogy búcsút kell mondani annak a Nagy-Magyarországnak, ahol már generációkon át természetesnek vették, hogy a lakosságnak többsége, majd főleg az asszimiláció eredményeként közel a fele nem magyar anyanyelvű. És elsiklottak a békekonferencia döntése felett, mert akkoron a lakosság jelentős része a határoknál lényegesen fontosabbnak tartotta, hogy mi lesz a holnapja. Azt, hogy lesz-e egyáltalán holnapja: élete, élelme, családja. És elsiklottak a döntés felett nagyon sokan, akiknek most nem ez volt a fontos, hanem sokkal inkább az, hogy sikerül-e megszabadulniuk a vörösöktől, Kun Bélától, Szamuely Tibor fel-feltűnő páncélvonatától, a bőrkabátos Lenin-fiúk rémétől, az egyházak üldözésének nagyon sokakat megbotránkoztató, viszolyogtató eseményeitől. Szabadulni akartak a rendszernek mindennapjaikat igazgató szerveitől, a tanácsoktól, a direktóriumoktól. Számptalan esetben álságos helyzetüktől, amelyben

³⁰ Uo. – A jegyzéket annak idején – pontatlanságokkal – a Vörös Újság tette közzé június 10-i számában. A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai c. forráskiadvány-sorozat VI/A kötete (Kossuth, Budapest. 1959.) – mint L. Nagy Zsuzsa írja meg alapvető munkájában, L. Nagy: i.m. 272. – már korrigálja a fordítási pontatlanságokat. A számtalan szakirodalmi feldolgozásból L. Nagy: i.m. 156-158., Hajdu: i.m. 240. Ormos: i.m. 300. – L. Nagy Zsuzsa úgy látja: „a június 7-i jegyzék semmi érdelemleges ellenszolgáltatást nem ajánlott fel a Kormányzótanácsnak. ... A békekonferenciára történő bizonytalan meghívás semmiképpen sem jelenthetett kielégítő kompenzációt a csapatok megállításáért.”(158.) Mindezzel szemben a magyar csapatok visszavonásáért a békekonferenciára történő meghívás hatalmas ellenszolgáltatást helyezett kilátásba. Így kell ezt látnunk a korábbi polgári demokratikus forradalom e tekintetben megmutatkozott teljes eredménytelenségével egybevetve, s még inkább így kell látnunk az ajánlatot a rendszer bolsevik jellegére tekintettel. A jegyzék betű szerinti tartalma semmiféle utalást nem tartalmazott a meghívás bizonytalan voltára vonatkozóan. Nem, a meghívás teljesen egyértelmű – ám nemhogy bizonytalan, hanem mélységesen hazug volt. Hazug volt annak okán is, hogy – amint azt maga a szerző írja – a békekonferencián Clemenceau mögött ott voltak a francia „héják”, a Foch vezette katonai csoport, amely katonai erővel akarta elérni azt, amit a miniszterelnök diplomáciai képzettségével vitt győzelemre. (L. Nagy: i.m. 178.)

(számos esetben) maguk is részt vállaltak a hatalom működtetéséből. Tehát számtalan esetben attól a mimikritól, amit a túlélésük érdekében öltöttek magukra.

A második ultimátumra egyszerűen lehetetlen volt kibúvó feleletet adni: az első még csupán a támadás leállítását követelte, most már magát a visszavonulást is. Az első csupán követelt, a mostani durva négy napos határidő lejártával nem csupán a magyar főváros megszállásával fenyegetődött, hanem minden olyan „egyéb intézkedés” fogantatásával is, amelyet a békekonferencia „az igazságos béke mielőbbi megteremtése érdekében szükségesnek ítélt”.³¹

Így következik be az összeomlás, amelyben a békekonferencia már levetheti álarcát, s kiadhatja július 26-i nyilatkozatát. A számos eddig szakirodalmi előzmény ellenére (illetve éppen annak okán) külön tanulmányt igényelne a Böhm Vilmossal Bécsben folytatott tárgyalások és a békekonferencia közötti kapcsolódás bemutatása. Terjedelmi okokból itt csupán a lényegét rögzítjük: bár számos helyen is olvasható, teljesen félrevezető bármiféle antanttal kötött megállapodásról beszélni.³² A bécsi ágenseknek erre semmiféle felhatalmazásuk nem volt. A lényeg az, hogy a bécsi tárgyalások részét képezték annak a rászédési manővernek, amely a június 7-i ultimátummal vette kezdetét.

A július 26-i nyilatkozat ország-világ elé tárta: nem kötnek addig Magyarországgal békét, amíg „nincs a népet képviselő kormánya”.³³

*

Az augusztus 2-i tanácskozásuk eredményéről Clemenceau még aznap tájékoztatta Romanellit. E szerint a békekonferencia az új kormánytól is azt várja el, hogy tartsa tiszteletben a november 13-i „fegyverszünetet”, valamint az ország északi és keleti határait közlő június 13-i jegyzéket.

A román kormánytól a békekonferencia „mindössze azt fogja kérni”, hogy „a magyar hadsereg által korábban megtámadott csapatait a jelenleg elfoglalt hadállásokban tartsa.” A végleges magyar-román határ mögé csak azután kéri a román hadsereg visszavonását³⁴, amikor már „a budapesti kormányzat mindenben eleget tett a fegyverszünet előírásainak.”

A új magyar kormánnyal szemben a békekonferencia a kivárás álláspontjára helyezkedett, lényegében a tettei alapján akarta megítélni. Ezt az alábbi – meglehetősen tekervényes – mondatban fogalmazták meg: „A szövetséges és társult hatalmak várják az új magyar kormány tetteit, abban a reményben, hogy egy olyan kormány hatalomra

³¹ FDI I. köt. 151. sz.

³² „Noha a Böhm–Borghese–Cunninghame-megállapodást a felek július 28-án (sic!) aláírták, ezt nehéz érvényes egyezménynek tekinteni.” – Ormos: i.m. 328. Mondjuk ki egyértelműen: nem létezett egyezmény az antant és Magyarország között. Mégis a többször idézett 2004-es dokumentumkötet vonatkozó jegyzete szerint „Az egyezmény 1919. július 25-én jött létre a szövetséges és társult hatalmak, valamint Magyarország között.” – FDI II. köt. 14. o. 1. sz. jegyzet.

³³ FDI I. köt. 178. sz.

³⁴ A táviratnak ez az értelme, a konkrét szöveg „a június 1-jén kijelölt vonalról szól”. Mivel a 13-i jegyzékről 11-én született határozat, ezért vélhetőleg joggal feltételezhető, hogy 11-ből elírás okán lett 1. (Vö. FDI II. köt. 8. o. 1. sz. jegyzet.)

kerülése, amely kötelezettségeit betartja és a magyar népet képviseli, meg fogja gyorsítani a béke helyreállítását és a normális kapcsolatok újra fölvetését.”³⁵

A Peidl Gyula vezette kormány valóban igen nagy ütemben munkálkodott a kapitalista társadalmi berendezkedés visszaállításán, az őszirózsás forradalom időszakában úgyahogy kiépített polgári demokratikus berendezkedés restaurálásán.³⁶ Mindeközben a román hadsereg vezetői – cseppet sem törődve a békekonferencia instanciájával – még nagyobb ütemben cselekedtek, s augusztus 3-án már megkezdték bevonulni a magyar fővárosba.

Párizsban ellenben komótosan dolgoztak; 4-én délután³⁷ ismét összeültek a drámaian tovább változott magyarországi helyzet megvitatására, legalább annyira a kapcsolatos nézeteik ütköztetésére.

Az asztalnál most helyet foglal Herbert Hoover is, aki a július 5-i tanácskozáson magakardoskodott a katonai intervenció mellett³⁸, s aki most azzal kezdte: „a helyzet megváltozott... a románok bevonultak Budapestre”, és ezért „a blokád feloldását, a dunai vízi út megnyitását és bánsági élelem szállítását” javasolja Magyarországra. A bolsevizmust ugyan – tévesen – nem látja megbukottnak, de mivel a kormány a munkásszakszervezeteket képviseli, ezért ezt eszköznek véli „a bolsevizmus megbuktatására”. Az új kormány támogatása mellett azért is érvel, mert az „talán még Oroszországban is érződnek.” A bécsi élelmezési hatóság egyik tagjának véleményével szemmel láthatólag azonosulva elképzelhetőnek tartja, „hogy az új kormány képes lesz a parasztság egy részét maga mellé állítani”. Így „valódi képviselői kormány alakulhat.”³⁹

Balfour erre azt kérdező, hogy Hoover olvasta-e Legfelsőbb Tanács táviratát, azt a benyomást akarja kelteni, hogy e – fentebb ismertetett – távirat tartalma „igen közel” van Hoover indítványához.⁴⁰ Az amerikai azonban nem hagyja javaslatát egy ilyen lapos válasszal elposványosítani, és élesen vág vissza: a táviratban „egyedül a blokád föloldásáról, a Duna megnyitásáról és a bánsági élelmiszer-szállítmányokról nem esik szó.” Mivel azonban maga is aláhúzza, hogy átmeneti intézkedést javasol, egy-két hét alatt a magyar kormány gazdaságilag nem erősödhet meg annyira „hogy függetlenné válhasson.” Ha nem szereli le hadseregét, úgy „a blokád újfént vissza lehet állítani.” Tehát Hoover is egyértelműen bolsevizmust lát Magyarországon, holott az már megbukott, a hadsereg leszerelését akarja, holott az lényegében már nem létezett: egy része fogságba esett, más része szétszéledt, tisztjei Horthy Miklós szervezkedő hadseregéhez vették az irányt.

Az egész tanácskozást félelem hatotta át, hogy Magyarországon még erős az ellenszegülés ereje, ha nem lépnek gyorsan, akkor további kellemetlen meglepetések várnak rájuk. Ezért mondja Hoover, „ha nem cselekszünk azon nyomban, elszalasztjuk a kedvező alkalmat.” Ezért változtatja meg Balfour az álláspontját, s az amerikai indítványával most már maga is azonosul, majd ezt teszi Foch és Tittoni is, Clemenceau pedig felszólítja Hoovert a terv megfogalmazására, aki ezt úgy teszi meg, hogy a

³⁵ FDI II. köt. 3. sz. „B” melléklete, 8. o.

³⁶ Részletesen: Kirschner: i.m.

³⁷ Ezt nem az irat felzetéből, hanem onnan lehet tudni, hogy Polk amerikai küldött egy délután 2 órakor kapott értesítést említ. FDI II. köt. 16. o.

³⁸ Hajdu: i.m. 326.

³⁹ FDI II. köt. 6. sz., 14. o.

⁴⁰ Uo. – A kérdéshez fűzött 3. sz. jegyzet szerint „a kötetben nem közölt irat”-ról van szó. A szöveg elemzése alapján biztonsággal állítható, hogy a kötet 3. sz. iratának B jelű melléklete a szóban forgó irat.

lezárással való fenyegetést nagyon finomra hangolja: „Ezen intézkedések mindaddig érvényben maradnak, ameddig a magyar kormány meggyőző bizonyítékokkal szolgál arra nézve, hogy eleget kíván tenni a fegyverszüneti előírásoknak.”⁴¹

Kedvező hétszelet kapva Hoover a bánsági élelmiszer-szállítás ügyét sem hagyja annyiban. Sikeresen ütközik Balfourral, ennek nyomán előhúzza a belgrádi kormánynak címzett, azt az élelmiszer-kivitel akadályozása miatt megfenyegető levél tervezetét, mire természetesen Pichon siet a belgrádi kormány segítségére. A tanácskozásnak olyan volt a személyi összetétele, a franciák oly mértékben uralták a mezőnyt, hogy Clemenceau az elnöki pozíció látszólag pártatlan pozíciójából segíthette a francia álláspont diadalát. Ez most konkrétan azt jelentette, hogy a levél-tervezet véglegesítését kivette az amerikai képviselő kezéből, s Philippe Berthelot-ra bízta annak átfogalmazását.⁴²

*

E témák lezárása nyomán a testület a román hadsereg budapesti bevonulásának témáját vitatja meg.

Polk azzal kezdi, hogy a román hadsereg előőrsei nem csupán elérték Budapestet, de hatszáz lovasuk már a főváros nyugati kijáratánál minden Bécsbe vezető utat megszállt. A „külvárosokban már megkezdődött a fosztogatás, ezért a „nacionalista érzelmek” fölszításától kell tartani. Mindenesetre „a magyarok – nem derül ki, hogy a kormányról vagy kikről van szó konkrétan – szövetséges rendfenntartó erők kiküldését kérték”.⁴³

A drámai szavak hatására az angol külügyminiszter érzi, hogy tenni kellene valamit, de annak meghatározása helyett inkább csak kérdez: „Vajon milyen intézkedéssel tudná a Legfelsőbb Tanács rávenni a románokat a helyénvaló viselkedésre?”

A témában első helyen illetékes Foch – aki a korábbi hónapokban mindig a kemény intervenciós fellépés híveként szerepelt,⁴⁴ lelke mélyén nyilván helyeselve a román eljárást – egy kurta „nem tudom”-ot mond.

A lényegét helyette az olasz külügyminiszter mondja ki: „Korábban arra szólítottuk föl a románokat, hogy a szerbekkel és a cseh–szlovákokkal egy időben vonuljanak be Budapestre. Ők semmi mást nem tettek, mint hogy ehelyett egymaguk vonultak be.”

Tittoni tehát beismeri: a románok a békekonferencia korábbi intenciója szerint cselekedtek. A nemzetközi közvélemény előtt azonban ez beismerhetetlen volt. Ezért az elnöklő, s a tárgyalóasztal mellett már hosszú hónapok óta tartó, idegörlő tanácskozásokba hetek óta belefáradni látszó Clemenceau egyszerűen semmittevést javasol: „Minthogy a Legfelsőbb Tanács a románokat sem dorgálásban, sem szerencsekívánatban nem részesítheti, alkalmasint bölcsebb, ha semmit sem mondunk nekik.”⁴⁵

Ezt tartották volna logikusnak maguk a románok is. Ezért, amikor az antant-diplomácia mégis hozzáfog majd a románoknak a megszállt területekről történő kitessekeléséhez, akkor a román fél először az érdekeit legjobban szolgáló hallgatást választja, majd amikor ezzel már-már tarthatatlan helyzetbe kerül, meg kell szólalnia, akkor Ion

⁴¹ Uo. 15. o.

⁴² Uo.

⁴³ Uo. 16. o.

⁴⁴ Ormos: i.m. 318-320.

⁴⁵ FDI II. köt. 17. o.

Brătianu miniszterelnökből végeláthatatlanul árad a műfelháborodás: „kellemetlen meglepetésként” érte őket a párizsi lépés, kormánya „nem szolgált rá ... sem a szemrehányásokra, sem a vádaskodásokra.” Nem sejtették – mondja korántsem megalapozatlanul –, hogy a „békekonferencia még azután is érvényesnek tekinti az 1918. novemberi fegyverszünetet”, hogy felszólította őket a magyar hadsereg ellen indítandó hadműveletekben való együttműködésre.⁴⁶

A jogos és jogtalan ellenvetések amalgámjában természetesen az utóbbiak voltak döntő túlsúlyban. Brătianu ugyanis azt állította, hogy a megszállás nem járt vérontással, holott a budapesti viszonyokat jól ismerő Gregory kapitány már augusztus 5-án azt jelentette: „minden kétséget kizáróan” megbizonyosodott arról, hogy az előző éjszaka 15-20 embert öltek meg.⁴⁷ „Hogyan gyaníthatta volna” – folytatódik Brătianu műfelháborodása –, hogy nem formálhat jogot azon hadianyagra, amellyel támadást intéztek ellene, további rekvirálásaik aránya pedig (úgymond) „a lakossági szükségletek biztosítása mellett még kivitelre is nagy mennyiségű készleteket hagyott, és nem veszélyeztette az ország gazdaságának működését.”⁴⁸ Ezzel szemben az antant budapesti exponensei arról tájékoztatták a békekonferenciát, hogy a románok megrongálták a Budapestet Béccsel összekötő vasúti pályát, a blokád és a fosztogatások következtében Budapest élelmezési helyzete még annál is súlyosabb, mint amiben Bécs volt januárban.⁴⁹

Az augusztus 4-i tanácskozáson Tittoni, augusztus 12-én a bukaresti francia ügyvivő előtt Brătianu „csupán” egy dologról, a lényegről hallgatott. Arról, hogy Kun Béla rendszerének bukása után Budapest megszállása a békekonferencia érdekei szempontjából már nem csupán felesleges, hanem kimondottan zavaró volt.

És ezért az augusztus 4-i tanácskozás messze nem fejeződhetett be Clemenceau semmittevésre buzdító szavaival. Az a végeredmény ellenben, amely szövetséges tábornokokból álló bizottság Budapestre delegálásában, valamint a román és délszláv kormánynak olyan tartalmú távirat elküldésében öltött testet, mely szerint a békekonferencia „kéri”: e kormányok utasítsák hadseregeik parancsnokait arra, „hogy tartsák be” e bizottság rendelkezéseit,⁵⁰ az bizony igen eltérő nézetek kompromisszumát jelentette.

Az egész azzal kezdődött, hogy maga Tittoni indítványozta a bizottság kiküldését, amit az amerikai Polk azonnal megtoldott a románok Budapestről történő kiharcolásával. Balfour ezt nem csupán támogatja, hanem hosszan ecseteli a román lépés következményeit is: „okvetlenül a jelenlegi magyar kormány bukását és a nacionalista érzelmek elszabadulását” idézik elő. És ez annál inkább káros, hiszen „a magyarok kinyilvánították, hogy be fogják tartani a fegyverszüneti előírásokat”. Ezért a békekonferenciának alkalmat kell adnia a magyar kormánynak, hogy „fogadalma” őszinteségét bebizonyítsa. „Erre – mondja roppant figyelemre méltóan, mert lényegében elismeri, hogy a románok valamiképpen az új helyzetben is ösztönzést kaptak lépésükre

⁴⁶ Uo. 17. sz.

⁴⁷ Uo. 8. sz.

⁴⁸ Uo. 17. sz. (46. o.)

⁴⁹ Uo. 41.o. (Causey alezredesnek, a szövetséges vasúti bizottság elnökének augusztus 8-i jelentése.) Gorton tábornok az előző nap a Legfelsőbb Tanácsnak azt jelenti, hogy „az értelmetlen blokád és a vasútvonalakban véghezvitt pusztítások következtében Budapestet az éhezés réme fenyegeti. (Uo. 35. o.)

⁵⁰ Uo. 9. sz. irat.

– föltehetően nem azzal nyújtjuk nekik a legjobb lehetőséget, ha beküldjük a román katonaságot Budapestre, hogy fosztogassák a külvárosokat.”⁵¹

Az angol külügyminiszter szavai mindezen túlmenően azért is nagyon lényegesek, mert rávilágítanak arra az összefüggésre, amely Budapest román megszállása és a Peidl-kormány augusztus 6-án este puccsal történt eltávolítása között van. Ismeretesen a puccsnak erős legitimista színezete volt, hiszen az aznap Alcsútról felhozott József főherceg nevezi ki majd az új kormányt Friedrich Istvánnal az élén. A Habsburgok bármiféle helyzetbe hozása sarkosan veszélyeztette az utódállamokra épülő új rend céljait, ezért a románok elemi erővel tagadták felelősségüket.⁵² Ez nem volt könnyű, hiszen a Balfour által imént említett összefüggésen túl a szerepvállalás (sok egyében túl) abban a konkrét tényben is tetet öltött, hogy a megbuktatott miniszterek a Sándor-palotát éjjel román katonák fedezete alatt hagyták el.⁵³

Peidl Gyula nem alaptalanul mondta augusztus elsején Garbai Sándornak: lehetetlenség, „hogy olyanok, akik 24 órával előbb népbiztosok voltak, tagjai legyenek 24 órával később egy polgári, mert nem lehet egyéb – és a magántulajdon elvének alapján álló kormánynak”.⁵⁴ Peidl ennek alapján megkezdte tárgyalásait kormányának demokrata-liberális irányban történő átalakítására,⁵⁵ ám annak sikerét az öt nappal későbbi puccs szinte csírájában megfojtotta. Az új kormányfő természetesen nem ezen céljai okán hibázott, sokkal inkább amiatt, hogy nem gondoskodott, nem gondoskodtatott kormányának fizikai biztonságáról. Párizsban ugyan – ismételjük – teljes tájékozatlanságból szorgalmazták még augusztus elején is belgrádi katonai konvenció lefegyverzésre vonatkozó passzusának érvényesítését, hiszen azt a július végi napok valósága már régen és többszörösen túlhaladta. A budapesti viszonyokat ismerő Causey alezredes augusztus 8-án azt jelentette, hogy „az egyetlen szervezett erő a mindössze körülbelül 600 tagból álló régi budapesti csendőrség.”⁵⁶ Nem kétséges, hogy még ennek a törpe erő sem volt a kormány iránt lojális, ám volt közöttük annyi megbízható férfiú, akik – nem úgy mint Haubrich József tette, hanem megfelelő kormányzati akarat teremtette keretben – képesek lettek volna megakadályozni, hogy maroknyi katona élén egy fogorvos húzza ki a kormányt alig létező hatalmából.

*

Balfour szavaira a katonának kellett felelnie, s Foch valóban megszólalt, ám katonás szavak helyett lamentálva azt is elképzelhetőnek találta, hogy „a román kormány önállóan kívánja a helyzetet megoldani.” Jól figyeljük meg e szavakat. Azt sugallják, hogy a románok az antanttal egyenrangú, attól független erőt jelentenek.

⁵¹ Uo. 6. sz. irat, 17. o.

⁵² „A Kun Bélát követő kormányokra nézve pedig az igazság az, hogy ezeket a román hadsereg nem állította föl, nem cserélte le és nem vette őrizetbe.” - mondja majd augusztus 12-én Brătianu a bukaresti francia ügyvivőnek. (Uo. 17. sz. irat, 47. o.) Látható, hogy a politikus azzal a módszerrel igyekszik félig hamis állításának hitelt szerezni, hogy egy helyett két kormányról beszél, s a Peidl-kormány megbuktatásában vitt szerepet a valós ténnyel igyekszik eltussolni, hogy a Peidl-kormány létrehozásához semmi közük nem volt.

⁵³ Friedrich István csoportja – már augusztus elsején tanácskozva az új kormány megbuktatásáról – 4-én küldöttséggel kereste fel a román parancsnokságot, hogy szállja meg Budapestet. Kirschner: i.m. 181–182, 224. Ld. még a következő jegyzetet.

⁵⁴ Kik hozták be a románokat Budapestre? (A Népszava kiadása) Budapest., 1922, 108. – Idézi: Hajdu: i.m. 443.

⁵⁵ Kirschner: i.m. 224, 272, Hajdu: i.m. 354-355.

⁵⁶ FDI II. köt. 41. o.

Ez már az elnöknek is sok. Ha Románia valóban így cselekedne, akkor „a Legfelsőbb Tanács a románok ügyeiben nélkülük döntene.”⁵⁷ Vagyis nem kapják meg a megígért hatalmas területi nyereséget.

Aztán a vita nem csupán aznap folydogál még tovább, ám másnap, 5-én is tanácskoznak. Mindkét nap újfent megmutatkozik a résztvevőknek a konkrét magyar helyzettel kapcsolatos elemi tájékozatlansága. S abban éppen az a Foch marsall viszi el a pálmát, akinek a leginkább kellene ismernie a konkrét magyar helyzetet. Ám ő – alapos tájékozódás helyett, és a magyar hadsereg leszereltetésén szinte mániákusan lovagolva – 5-én már ott tart, hogy „bármilyen magyar haderőt” „teljesen fölösleges”-nek mond.⁵⁸

Hozzá képest egészen üdítő színfolt az amerikai Polk, aki azért kárhoztatja a román megszállást, mert ekképpen a magyarok „semmiképpen nem adhatják át fegyvereiket.”⁵⁹

A Legfelsőbb Tanács lényegében már rég eldöntötte a tábornoki bizottság kiküldését, amikor Foch még mindig a magyar hadsereg csökkentésének témáját rágja. Az ekképpen kialakult légkörre jellemző, hogy Balfour választás elé állítaná a magyarokat: „vagy haladéktalanul a békeszerződésben megszabott értékre csökkentik hadseregük létszámát – ez esetben nincs szükség szövetséges megszállásra –, vagy alávetik magukat a román megszállásnak.”

Nem lehet pontosan megmondani, hogy az angol külügyminiszter pontosan mire gondol, hiszen maximum a leendő trianoni béke szövegtervezetéről lehet szó, Foch azonban kíméletlenül arról beszél: „ha megengedjük a magyaroknak, hogy két lehetőség között válasszanak, egy harmadikkal fognak előhozakodni, ami aztán vég nélküli viták sorát indítja majd el.” Ezért a tábornoki bizottságot utasítaná: olyan mértékű létszámcsökkentést érjen el, „amilyent csak tud.”⁶⁰

A kiküldött bizottság nem kapott efféle feladatot. A testület felállításáról a Legfelsőbb Tanács még 5-én részben azonos tartalmú táviratban tájékoztatta a magyar, a román és a délszláv kormányt. A misszió egyik feladata a belgrádi katonai konvenció betartatása lett, ami semmiféle tényleges munkát nem jelenthetett már. A valódi munkát a második feladat adta, vagyis, hogy védje meg „a megszállt országot minden kegyetlenkedéssel szemben”. Annak érdekében, hogy e célkitűzés jámbor óhajnál több legyen, a román és a délszláv kormánynak küldött szöveg kiegészült az alábbi mondattal: „A békekonferencia kéri a román és szerb-horvát-szlovén kormányt, haladéktalanul utasítsa hadseregeinek parancsnokait arra, hogy tartsák be a békekonferenciát képviselő négytagú tábornoki bizottság rendelkezéseit.”⁶¹

*

Ugyancsak augusztus 5-én a békekonferencia külön és igen óvatosan megfogalmazott, ám végkicsengésében mégis az antanthatalmak „jóindulatának” megvonásával fenyegető táviratot küldött Bukarestbe.⁶²

⁵⁷ Uo. 6. sz. 17. o.

⁵⁸ Uo. 8. sz. 24. o.

⁵⁹ Uo. 18. o.

⁶⁰ Uo. 25. o.

⁶¹ Uo. 9. sz. irat, 27. o.

⁶² Uo. 7. sz.

A táviratra – mint más összefüggésben jeleztük – Bukarest egy hét késdelemmel ad választ, ám közbenső hallgatása messze nem jelentett tétlenkedést.

Éppen ezen az augusztus 5-i napon este 6 órakor a román főparancsnokság a magyar kormányhoz ultimátumot intézett.⁶³

Mintha az antant nem is létezne, mintha a magyar-román viszonyt kizárólag a két szomszéd formálná. Mintha nem létezne a békekonferencia, mintha ott nem szabták volna meg a magyar-román határt, beszél egy olyan magyar-román fegyverszüneti megállapodásról, amely addig lesz érvényben, amíg nem jön létre „a Romániával kötendő béke”.

Az ultimátum szerint a román hadsereg csak akkor nem szállja meg az egész országot, ha a magyar hatóságok teljesítik a roppant kemény követeléseket.

A magyar hadsereg maximális létszámát 15 ezer főben akarták megszabni. E mini hadsereg felszerelésén túl minden hadifelszerelést el akartak tulajdonítani, sőt fel akartak szereltetni egy 300 ezer fős hadsereget. Elvinnék a vasúti gördülő anyag 50%-át, minden vízi alkalmatosság 50%-át stb.

Ha ezt mind megkapják, akkor átmennek a Tisza keleti partjára, ha nem, akkor mennek tovább a Dunántúlra.

Az ultimátum teljesítésére összesen 4 – azaz négy – órát adtak.⁶⁴

A hír másnap ér Párizsba és Clemenceau most lényegében azonnal reflektál. Természetesen nem a magyarországi román főparancsnokságnak, hanem a román kormánynak. E szerint a Legfelsőbb Tanács ugyan „a leghatározottabban le kívánja szögezni, hogy nem ismeri el a román főparancsnok azon jogát, hogy a szövetséges és társult hatalmak hozzájárulása nélkül bárkire bármilyen fegyverszünetet kényszerítsen”, ám nemhogy nem helyezett semmiféle megtorló intézkedést kilátásba, inkább azzal a komplimenttel enyhítette „leghatározottabb” szavait, mely szerint a Tanács „méltányolja Románia jogos követeléseit és a közös ügy iránt tanúsított elkötelezettségét”. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy az összesen 10 soros távirat csupán *egy komolytalan* és *egy nem éppen önzetlen* ellenérvet hoz fel az antant álláspontjának alátámasztására, akkor nem nehéz átlátni, hogy az antant lényegében azt üzenté Bukarestnek: nyugodtan intézze tovább dolgait.⁶⁵

És ők valóban így is cselekedtek.

*

⁶³ A román főparancsnokság nem „fegyverszüneti tervezetet”, hanem ultimátumát nyújtott át a magyar kormánynak, azt nem délelőtt 10 órakor, hanem – az FDI II. kötetében 10. szám alatt közölt irat szerint – este hat órakor intézte a „magyar hatóságokhoz”. Vö. Ormos 1983. 338.

⁶⁴ FDI II. 10. sz. irat melléklete a 28-29. lapon.

⁶⁵ Uo. 11. sz. (A dokumentum nyomtatva francia nyelven is éppen 10 soros.) – Az első ellenérv szerint az ultimátumban foglaltak „meggátolnák” a magyar kormányt abban, hogy „teljesítse” a novemberi „fegyverszünet” feltételeit. Ezzel tehát Párizs megint megmutatta a magyarországi helyzetre vonatkozó ismereteinek (legfinomabban szólva is) inadekvát voltát. A másik ellenérv szerint az ultimátum követelései „a legkevésbé sem veszik figyelembe a többi szövetséges jogát a jóvátételre”. A diplomácia nyelvezetet világos beszédre lefordítva: a románok olymértékben kifosztanák Magyarországot, hogy a többieknek ennek utána semmi sem maradna.

Mivel a Peidl-kormány az ultimátumot nem fogadta el, ezért a román csapatok megkezdték a Dunántúl megszállását, s egyben segédkeztek a magyar kormány megbuktatásában is. Mindez azt jelentette, a győztes nagyhatalmak inkább csak beszéltek arról, hogy az új magyar kormánnyal szemben a kivárás álláspontjára helyezkednek. Konkrét cselekedeteik – a gazdasági blokádnak feloldása, a bácskai élelmiszer-készletek szabad forgalmának előmozdítása – messze nem ellensúlyozták a román önmozgással szembeni tétlenségüket. A párizsi tárgyalóasztalnál ezekben a sorsdöntő – hatásukban nem egy vonatkozásban mindmáig érezhető – napokban ugyan helyesen látták, hogy gyorsan kell cselekedniük, mert különben késő lesz, ám a történelmi kihívás tartalmát teljesen félreismerték. Egy nem létező magyar haderő rémével viaskodtak, a tavaszi sikeres magyar hadjárat emléke oly mértékben ülte meg az idegeiket, hogy egy újabb magyar ellenlépéstől tartottak, s ezeknek a tévképzeteknek (nemkülönb az egymás közötti ellentéteteknek) minden bizonnyal szerepük volt a román önmozgásokkal szembeni lagymatag fellépésükben.

1919 nyarán-őszén mindazok, akik valódi polgári demokrácia megteremtésében látták a magyar jövőt, sokat keseregtek azon, hogy az antanttól messze nem kapták meg a remélt támogatást. Úgy hiszem, hogy ennek a történetnek *az ilyen-olyan ideológiai elfogultságoktól mentes* részletes feltárása még várat magára. Ám – vélhetőleg – az elmondottak alapján is megállapítható: a július végi, augusztus eleji napokban az antant (*nem csekély mértékben vezetőinek gyenge politikai teljesítménye okán*) komoly lehetőséget szalasztott el.

Lehetőséget arra, hogy Magyarországon olyan politikai berendezkedés szilárduljon meg, amely (a később bejárt útnál) jobban sáfarkodik a nemzeti érdekekkel.